

Porážka v původním hospodářství

EU vytváří vlastní právní základ v oblasti hygieny masa pro omračování a usmrcování zvířat

V čísle 10/2020 časopisu SCHLACHTEN UND ZERLEGEN autoři poskytli přehled celostátních iniciativ pro částečně mobilní porážku v provozovně původu. Poté – mimo jiné díky pozitivním výsledkům těchto iniciativ – došlo k zásadnímu přehodnocení postoje Evropské komise: v září 2021 vstoupila v platnost delegovaná směrnice. Ta poskytla porážce v podniku původu vlastní právní základ platný v celé EU v rámci právních předpisů EU o hygieně masa a v květnu 2024 jej doplnila. Nyní mohou být skot, prasata, koně, ovce a kozy – nezávisle na způsobu chovu – v zásadě omráčeni a usmrceni v původním hospodářství za podmínek stanovených právními předpisy EU. Všechny další kroky porážky se provádějí ve stacionárním porážkovém podniku. Následující příspěvek poskytuje přehled o nové právní situaci a jejím provádění.

V posledních dvaceti letech se stále více zemědělců rozhodlo ušetřit svým jatečným zvířatům stres před porážkou, který jim způsobuje oddělení od stáda, transport a nahánění do omračovacího boxu. Dělali to také proto, aby mohli sami pracovat klidněji a bezpečněji. K tomu se přidávají i pádné ekonomické důvody, protože následky stresu zvířat před porážkou (viz rámeček III) mají vliv i na kvalitu masa.

Právě porážka skotu se pro mnoho chovatelů skotu stala problémem: stále více chybí regionálně dostupné jatky, mimo jiné proto, že mnoho řemeslně strukturovaných řeznictví právě porážku skotu opustilo. Na rozdíl od předchozích desetiletí již porážkový skot nepochází z vazného ustájení, ale ze skupinového ustájení v boxových stájích nebo z volného výběhu. Zvířata zřídka zažívají manipulaci při přepravě a fixaci. V malých řemeslných jatkách s malým počtem porážek tak často vznikají nebezpečné situace při vykládání a fixaci. Zvířata odmítají opustit přepravní vozidlo nebo se nechat zafixovat. V konečném důsledku to spolu s nedostatkem odborných pracovníků, kteří mohou provádět porážky, vede k tomu, že malé podniky porážku skotu opouštějí.

K tomu se přidává úpadek středních, často komunálních nebo družstevních jatek. Na rozdíl od velkých podniků mají relativně vysoké náklady na energii a poplatky za kontrolu masa a mimo jiné z ekonomických důvodů ukončují svou činnost. V důsledku toho se přepravní trasy stále prodlužují. Pro velmi málo přímých prodejců, kteří doufají, že přímým prodejem masa zlepší přidanou hodnotu z chovu zvířat, se vyplatí provozovat vlastní jatka. K tomu se přidává ostře vedená společenská debata o přepravě zvířat, zabíjení zvířat a konzumaci masa.

Jedním z možných řešení, alespoň s ohledem na společenskou debatu o zlepšení welfare zvířat, prevenci stresu při přepravě a ohrožení personálu, bylo: namísto živých

zvířat by se na jatka přepravovala mrtvá zvířata, kde by se prováděly další kroky porážky, rozporcování a zpracování. Právě to však zakazovala dosud platná právní úprava EU: Příloha III, oddíl I, kapitola IV nařízení EU o hygieně potravin č. 853/2004 stanoví: „Do jatek smí být přivážena pouze živá jatečná zvířata“. Výjimku tvoří farmová zvěř, bizoni a zvířata poražená v nouzi, která mohou být usmrcena v chovném zařízení. Pod tlakem zemědělských podniků zavedlo Německo v roce 2011 na základě národního nařízení o hygieně živočišných potravin (§ 12 odst. 2 TierLMHV) další výjimku pro „skot žijící celoročně venku“. U tohoto skotu bylo navíc povoleno použití kulky na pastvině jako omračovací a usmrcovací metody (národní TierSchlV). Skot omráčený a usmrcený tímto způsobem na pastvině mohl být od té doby převezen do jatek, kde byly provedeny další kroky porážky. Německo se stalo průkopníkem porážky skotu v místě původu. Následovaly další iniciativy, aby bylo možné poskytnout bezstresové porážkové postupy i jinému skotu, který není chován venku po celý rok [1].

Dne 9. září 2021 vstoupila v platnost delegovaná směrnice. Rozšiřuje výjimky povolené v nařízení EU o hygieně potravin č. 853/2004 a vytváří tak jednotný právní základ pro porážku v chovném zařízení platný v celé EU. Níže se budeme zabývat tímto novým právním základem, jeho implementací do praxe a částečně mobilními postupy porážky v chovném zařízení: střelba kulkou na pastvině a střelba omračovací pistolí na pastvině nebo na dvoře/ve stodole.

Nová právní situace

Byl to nečekaně rychlý krok uprostřed pandemie koronaviru, která nejenže vynesla na titulní stránky novin infekční ohniska mezi pracovníky jatečního průmyslu, ale také vytvořila dosud neznámou nadměrnou poptávku po prodeji masa z farem. Komise EU vydala nařízení doplňující stávající právní předpisy, tzv. akt v přenesené pravomoci. Tím byla do přílohy III oddílu I nařízení o hygieně potravin (ES) č. 853/2004, tj. jednoho z ústředních evropských předpisů pro hygienická pravidla v oblasti živočišných potravin, doplněna nová kapitola VIa „Porážka v hospodářství původu“. EU tak výslovně povoluje omračování a usmrcování v hospodářství původu u skotu, prasat a domestikovaných koňovitých a od 9. května 2024 také u ovcí a koz.

Klíčové je, že o toto povolení může v budoucnu požádat každý majitel hospodářských zvířat nebo řezník či osoba s odbornými znalostmi v oblasti porážení, a to bez ohledu na podmínky, za kterých byla zvířata chována, a na to, zda by přeprava představovala riziko pro zvířata nebo přepravce [2].

V jednom podniku lze omráčit a usmrtit až tři kusy skotu nebo tři kusy koňovitých nebo šest kusů prasat nebo devět kusů ovcí/koz, a poté je odvézt přímo na jatka. Tento proces se nazývá polomobilní porážka, protože v hospodářství původu probíhají pouze dvě fáze

porážky: Omráčení a vykrvení, tj. usmrcení. Zbytek procesu porážky až po ošetření k prohlídce po porážce probíhá na jatkách.

Nová kapitola VIa stanoví následující podmínky pro udělení povolení, které vydává veterinární orgán příslušný pro daný chovný podnik:

- Mezi chovatelem zvířat a provozovatelem jatek musí být uzavřena písemná dohoda, která vyjasňuje a závazně stanoví odpovědnosti v konkrétním plánovaném průběhu porážky.
- Je povinné používat takzvanou mobilní jednotku (ME), která se používá alespoň pro hygienický transport poraženého zvířete. ME musí být posouzena příslušným orgánem a musí být snadno čistitelná, pevně uzavíratelná a odolná proti úniku.
- Doba přepravy (bez chlazení) je omezena na dvě hodiny, měřeno od okamžiku vykrvení prvního zvířete až po příjezd na jatka. Povolena je pouze přímá přeprava, tj. nakládání dalších zvířat na mezistanici není povoleno. Přeprava vyžadující chlazení po dobu delší než dvě hodiny je rovněž možná. V takovém případě je však před přepravou nutné zvířata vykuchat.
- Vykrvení zvířat může být provedeno mimo ME, pokud se na hospodářství ani na okres nevztahuje epizootologické omezení. Pokud se vykrvení provádí venku, krev již není vhodná pro lidskou spotřebu a je nutné, aby krev zachycena a zlikvidována na jatkách. (viz obr. 1)
- Úřední veterinární lékař, který provádí také předporážkovou prohlídku zvířat, musí být nejméně tři dny předem informován jatkami nebo majitelem zvířat o přesném čase porážky. Musí být přítomen po celou dobu porážky v původním hospodářství a také zaznamenat čas vykrvení na původním dokladu.

Samozřejmostí je také dodržování předpisů evropského nařízení o ochraně zvířat při porážce (ES) č. 1099/2009 a příslušného doplňujícího národního nařízení o ochraně zvířat při porážce (TierSchlV):

- Osoby, které se podílejí na porážce (uklidňování, fixaci, omračování, vykrvácení, kontrole účinnosti omráčení), musí mít osvědčení o odborné způsobilosti. Naproti tomu chovatelé zvířat osvědčení o způsobilosti nepotřebují, pokud se podílejí pouze na manipulaci se zvířaty a péči o ně, která je nezbytná i při běžných zemědělských činnostech.
- Provozovatel jatek musí mít standardní pracovní postupy, které zohledňují nový postup porážky.
- Při omračování pomocí pistole s uzávěrem musí být skot připoután. Mezi omráčením a vykrvením skotu může uplynout maximálně 60 sekund. (Tento interval se vztahuje pouze na omráčení skotu pistolí v kleci, nikoli na omráčení skotu kulkou). Pro všechny ostatní druhy zvířat platí jiné časové intervaly uvedené v TierSchlV.

V povolovacím řízení pro kulový odstřel na pastvinách existují – alespoň v Německu – další požadavky (viz následující kapitola).

Implementace v Německu

S cílem stanovit základní kameny pro prováděcí praxi, která by byla v celém Německu co nejjednodušší, přijala pracovní skupina pro hygienu masa a drůbeže a specifické otázky potravin živočišného původu (AFFL) ve dnech 11. a 12. května 2021 usnesení o provádění aktu v přenesené pravomoci, a to ještě před jeho vstupem v platnost [3]. Podle jejich názoru je test vhodnosti mobilní jednotky dostatečný (viz obr. 2 a 3). Povolení EU k rozšíření není nezbytně nutné. Vlastní provádění je v kompetenci jednotlivých spolkových zemí a zde nová právní situace naráží na rozdílné instituce veterinární správy, které jsou za to v jednotlivých spolkových zemích zodpovědné, a zároveň na velké rozdíly ve zkušenostech těchto institucí v oblasti porážky na farmě původu. V Bádensku-Württembersku a Hesensku již před lety vznikly iniciativy za rozšíření povolení nad rámec pravidel, která tehdy ještě platila pro „střelbu na pastvině“, a byly realizovány odpovídající projekty. Zkušenosti zemědělců i úřadů s povoleními a praxí střelby na pastvině se lišily podle spolkového státu a tam podle okresů.

Po vstupu nové úpravy v platnost v září 2021 začaly jednotlivé spolkové země vydávat vlastní pokyny pro schvalování a provádění porážky v provozovně původu. V některých spolkových zemích stačí zkouška způsobilosti s osvědčením o zkoušce, které je nezávislé na jatkách. V jiných musí být spojena se zkouškou způsobilosti a následně se změnou osvědčení o schválení EU pro jatka, která přijímají uhynulá zvířata. Některé spolkové země také de facto zkracují dobu přepravy na jednu hodinu tím, že vyžadují, aby hygienická rizika delší doby přepravy byla zajištěna bakteriologickým vyšetřením (BU). V důsledku toho existují mezi jednotlivými spolkovými zeměmi velké rozdíly v povolovací praxi, což může být na překážku ekonomickému využití.

Pro mnoho zemědělců závisí nákup ME a podání žádosti o tento postup na tom, zda se mohou o ME podělit s ostatními zemědělci, a to i z finančních důvodů. V některých případech toto rozhodnutí závisí také na tom, zda jsou oprávněni dodávat svá zvířata na porážku na více jatek. K tomu přistupují některé orgány restriktivně.

Díky nové úpravě právních předpisů EU dne 9. května 2024 byl tento bod upraven ve prospěch uživatelů tak, že ME může být definitivně součástí povolení EU pro několik různých jatek. To znamená, že i ve spolkových zemích, které vyžadují zahrnutí ME do povolení jatek a dosud nepovolily vícenásobné použití, může být nyní stejná ME povolena pro více jatek. Tím je také možné společné použití společenstvím producentů, přičemž každý uživatel může získat povolení ME pro různá jatka.

Střelba na pastvině

Střelba na pastvině je bezpochyby nejšetnější metodou omráčení a usmrcení zvířat a již 13 let se s ní sbírají dobré zkušenosti. Nicméně tato metoda, konkrétně použití střelné zbraně, stále naráží na odpor u některých schvalovacích orgánů: Jako důvod pro zamítnutí nových i již dříve vydaných povolení se uvádějí rizika a obavy z chybných výstřelů, zasažení nechtěných osob, zranění třetích osob, že i u skotu žijícího celoročně venku je lepší použít usmrcení střelou z pistole a že chovatel zvířat musí proto prokázat, proč by tato metoda nemohla být použita (viz rámeček II).

Z hlediska ochrany zvířat a bezpečnosti práce hovoří mnoho argumentů ve prospěch nadřazenosti metody usmrcení kulkou na pastvině oproti usmrcení omračovací pistolí při porážce v původním hospodářství.

Tím se zabrání:

- zbytečné vzrušení a utrpení vybraných nebo zapojených zvířat jejich oddělením od stáda;
- stresové situaci při nahánění do omračovacího zařízení a fixaci před porážkou;
- nebezpečí při manipulaci se zvířaty;
- komplikaci při uvolňování hlavy nebo jatečně upraveného těla ze znehybňovacího zařízení (zejména u rohatého skotu);
- nedostatečný účinek omráčení u plemen skotu s tlustou lebkou a silným čelním osrstěním, zejména pokud jsou k dispozici pouze standardní omračovací pistole s délkou hrotu 8 cm.

Střelba na pastvině je proto metodou omráčení a usmrcení zvířat, při které lze minimalizovat stres před smrtí a zajistit bezpečnost práce. V současné době je povolení střelby na pastvině v Německu nadále omezeno na skot chovaný celoročně ve volném výběhu. Podle rozsudku soudu v Koblenzi (viz rámeček II) je toto povolení nezávislé na plemeni a musí být schváleno jako standardní postup pro veškerý skot chovaný celoročně ve volném výběhu. Omezení na celoroční chov ve volném výběhu zná pouze národní právo, právo EU nikoli! Konference ministrů zemědělství v září 2022 poprvé rozhodla o přezkoumání zrušení odstavce 12 odst. 3 německého nařízení TierSchlV, který omezuje použití kulového výstřelu. Tato národní úprava v mnoha případech neznamená větší, ale menší welfare zvířat a vyžaduje změnu. Střelba kulkou by měla být umožněna alespoň i skotu ze sezónního venkovního chovu. Spolkové ministerstvo zemědělství (BMEL) to mezitím přezkoumalo a podporuje změnu tohoto předpisu. Na konferenci ministrů zemědělství 28. března 2024 bylo BMEL požádáno, aby tuto změnu nyní provedlo. Tím by bylo možné provádět usmrcení kulkou – jak je již zakotveno v nařízení EU o ochraně zvířat při porážce (ES) č. 1099/2009 – bez omezení na druh zvířete a způsob chovu, nebo alespoň pro skot ze sezónního venkovního chovu.

Kromě výše uvedených povolení pro porážku v původním hospodářství existují pro povolení střelby na pastvinách další podmínky. Střelci mohou být pouze osoby, které mají osvědčení o odborné způsobilosti podle nařízení EU 1099/2009 s dodatečným zápisem „střelba na skot“ a povolení ke střelbě podle § 10 zákona o zbraních. Není rozhodující, zda je odborným střelcem zemědělec, poskytovatel služeb, řezník nebo sportovní střelec.

Při praktickém provádění je třeba dbát na mnoho věcí. Veterinární asociace pro ochranu zvířat (TVT) k tomu v dubnu 2024 přepracovala svůj leták č. 136 „Střelba na pastvině jako metoda omráčení a usmrcení pro porážku skotu“. V tomto novém informačním letáku TVT a v publikaci IBRA-HIM/V.WENZLAWOWICZ „Střelba z pistole u skotu“ [5] jsou uvedena doporučení týkající se zbraní, střeliva, ráže, střelecké vzdálenosti v závislosti na druhu zvířete, jakož i doporučení k provádění atd. (viz obr. 4). Důležité je, aby střelba – z různých vzdáleností – vždy probíhala ve známém stádu a na vhodném místě (např. krmišti) na pastvině nebo v oblasti určené ke střelbě. Střelba je prováděna zkušenými střelci s velmi nízkou chybovostí a je bezpečným a osvědčeným postupem. Z bezpečnostních důvodů je důležité, aby střela mohla být zachycena pod úhlem maximálně deseti stupňů od měkkého povrchu pastviny jako kulometný kryt. Při vzdálenostech větších než pět až deset metrů se proto obvykle střílí z vyvýšené pozice (posedu, traktoru, balíku slámy, pickupu). Střelba z větší vzdálenosti u zvláště plachých zvířat z projektů na ochranu přírody nebo u zdivočelých jelenů vyžaduje velmi dobré střelecké schopnosti.

Rozmanitost praxe

V praxi se postupy částečně mobilního porážení provádějí různými způsoby: zemědělci sami omračují a zabíjejí vlastní zvířata na farmě nebo na pastvině, jatka nabízejí tento postup jako službu a vznikají spolupráce mezi zemědělskými podniky a řeznictvími, které spolupracují. Všechny mají jedno společné: je třeba regionální jatka / porážkové prostory schválené EU. První podnikatelé v oblasti porážky si to již uvědomili a vidí v této službě lukrativní a pohodlnou oblast podnikání. Stále častěji se na tento postup ptají. Výhodou pro ně je také to, že odpadá manipulace s živými zvířaty na jatkách a riziko zranění personálu. Porážkový podnik jako poskytovatel služeb provádí tento postup v původním podniku (omráčení a usmrcení) a náklady hradí zemědělské podniky.

Projekt společnosti Innovative Schlachtsysteme, Lea Trampen a Bio4Friends gGmbH s jednatelem Holger Behrens je na dobré cestě. Projekt s praktickými poradenskými službami si klade za cíl zajistit regionální zásobování masem z částečně mobilních jatek, aby se tak zabránilo zániku regionálních jatek a zachovala se a udržela přidaná hodnota v regionech. Regionální a případně uzavřená jatka a porážkové prostory jsou znovu aktivovány, aby tam mohla být dodávána poražená zvířata. Sdružení zemědělců a řezníků z příslušných regionů realizují tento projekt vlastními silami. Vznikají regionální vlastní

značky částečně mobilního porážení a v centru pozornosti je využití celého zvířete. Koncept tvorby přidané hodnoty je již realizován ve Vierlanden u Hamburku a v severním a jižním Dolním Sasku. Zde se více než 44 zúčastněných zemědělských podniků vydalo na cestu vlastního marketingu. Ve vývoji je v Braniborsku, Sasku-Anhaltsku, Šlesvicku-Holštýnsku a Meklenbursku-Předním Pomořansku.

Mezitím jsou k dispozici také první průzkumy současného stavu z Hesenska. Průzkumy provedené u schvalovacích orgánů v letech 2022 a 2023 ukazují, že porážka v původním hospodářství pomocí částečně mobilních metod, jako je střelba kulkou na pastvině a střelba omračovací pistolí na farmě/ve stodole, zaujímá první malou mezeru na trhu. V roce 2023 bylo z celkového počtu 27 283 kusů skotu v Hesensku poraženo 307 kusů v původním hospodářství, což odpovídá přibližně jednomu procentu skotu poraženého v Hesensku.

Ačkoli v Hesensku existuje již 51 povolení a 26 certifikovaných mobilních porážkových jednotek, více než třetina těchto kusů skotu je porážena pouze třemi zemědělci. Tito zemědělci porážejí pravidelně a zabývají se přímým prodejem ve vlastních prostorách. Zemědělci bez vlastních prostor často uvádějí, že by rádi poráželi více zvířat částečně mobilním způsobem, ale mají problémy najít řeznictví, která jsou ochotna přijímat skot z mobilní porážky nebo zpracovávat na zakázku pětikilogramové nebo desetikilogramové smíšené balíčky pro přímý prodej.

Ani v roce 2022, ani v roce 2023 nebylo v Hesensku zaznamenáno zvýšené riziko neúspěšných výstřelů: při dotazování v roce 2023 byly u 193 kusů skotu omráčených a usmrcených výstřelem z pistole zaznamenány pouze dva neúspěšné výstřely. To odpovídá míře neúspěšných výstřelů ve výši jednoho procenta. U 114 kusů skotu omráčených pomocí omračovací pistole byly zaznamenány čtyři neúspěšné výstřely, tj. 3,5 %. Již v roce 2022 byly asi dvě třetiny z 261 kusů skotu, které byly poraženy v původním hospodářství, omráčeny a usmrceny kulkou na pastvině. V té době bylo nutné u 2 ze 153 kusů skotu provést dodatečný výstřel, u usmrcení pomocí omračovací pistole to byly 4 ze 108 kusů [7]. V mnoha stacionárních jatkách v Německu je zaznamenána vyšší míra neúspěšného omráčení, zejména pokud se jedná o skot z volného chovu, který je silně stresován transportem, oddělením a fixací.

Mnohé zemské vlády mezitím zahrnuly podporu mobilního porážení do svých koaličních dohod nebo vládních programů (Bádensko-Württembersko, Braniborsko, Hesensko, Severní Porýní-Vestfálsko), Hesensko také zejména porážení kulkou. Možnosti podpory existují jak v oblasti rozvoje venkova (LEADER, veřejné služby), tak i prostřednictvím programu podpory investic v zemědělství. BMEL také zavedlo dva podpůrné programy pro technický a organizační rozvoj postupů a pro výzkum kritérií ochrany zvířat [8].

Je to také ekonomicky smysluplné?

Porážka v původním podniku je inovativní postup, který má jasný právní základ teprve tři roky. Na konci průkopnické fáze se nyní stále více klade otázka ekonomiky a jsou k dispozici první ekonomické údaje. Podle údajů z analýz je třeba počítat s dodatečnými náklady ve výši 50 centů až jednoho eura na kilogram masa. U plně mobilních jatek pro skot jsou náklady na kus skotu podstatně vyšší než u pravidelného částečně mobilního porážky, kde se náklady na ME rychleji amortizují. Je jasné pouze to, že investiční náklady na mobilní jednotku se pohybují od cca 6000 eur v případě vlastní výroby až po cca 80 000 eur. V průměru se do ní investuje 15 000 eur. Rozdílné jsou také náklady na přítomnost povinného úředního veterináře. Kromě poplatků za úřední porážkovou prohlídku zvířat se účtuje také časová náročnost. Podle průzkumu se tyto dodatečné náklady v Hesensku pohybují v závislosti na okrese mezi 0 a 180 eury za porážku (v průměru 45 eur).

Tento postup stále volí převážně přímí prodejci, kterým zlepšuje jejich jedinečnost. Opakovaně se hovoří o tom, že od té doby, co provádějí částečně mobilní humánní porážku v původním hospodářství, získali nové zákazníky. Pro některé zákazníky se tak konzumace masa opět stala eticky přijatelnou. A pro mnoho majitelů podniků má při tomto rozhodnutí přínos/zisk o něco menší váhu, protože se pro tento nový způsob porážky rozhodli spíše z osobních důvodů a zkušeností a na základě přání dobrého konce pro zvířata, která sami chovali.

Ale i pro mnoho řemeslných jatek, které disponují pouze podlahovým kruhem a nemají klec pro skot, a proto musely upustit od porážky býků z volného chovu, by porážky v původním hospodářství pomocí mobilní jednotky mohly být šancí pro návrat k porážce skotu.

Sousední země

Na závěr se ještě krátce podíváme na sousední členské státy EU. Ve Francii již řadu let existují velmi aktivní iniciativy pro mobilní porážku prasat, ovcí a koz, ale také pro oživení jatek, které v odlehlých venkovských oblastech Francie více než chybí. Velmi centralizovaná organizace veterinární správy však vždy hledí „směrem na Paříž“. Bylo vyhlášeno moratorium a poskytnuty finanční prostředky na tuto iniciativu, ale přetrvávaly další výhrady. Byly požadovány vědecké výsledky týkající se možných dopadů přerušeného procesu porážky na mikrobiální stav svaloviny (průnik střevní bariéry).

V Belgii, kde se 23. ledna 2024 konala mezinárodní konference na toto téma na univerzitě v Lutychu, nebyla dosud nová úprava týkající se porážky v podniku původu zavedena, a to především z hygienických důvodů, tj. kvůli až dvouhodinovému zpoždění vyvržení. Univerzita v Lutychu v lednu 2024 informovala o vlastních mikrobiologických výzkumech břišní dutiny skotu. Dokázala, že ani několik hodin po porážce nedochází k

rychlému přenosu střevních bakterií na pobřišnici. I tam se nyní bude provádět porážka v místě původu na základě hessenských formulářů žádostí, které tam byly představeny spolu s videi o praktickém provádění.

Také Dolní Rakousy v Lutychu oznámily, že tam je porážka v místě původu úspěšně prováděna 19 zemědělci ve spolupráci se třemi řemeslnými jatkami.

Švýcarsko se vydalo touto cestou již brzy a umožnilo porážky v domácích podmínkách ještě před EU. Tyto porážky se osvědčily, a proto byly ve Švýcarsku předpisy upraveny tak, že úřední veterinární lékař musí pouze jednou ročně zkontrolovat omráčení a vykrvení zvířat z hlediska rizik. Podmínkou je, že prvních pět po sobě jdoucích porážek bylo úředním veterinářem zkontrolováno bez námitek. To výrazně usnadňuje provádění tohoto postupu vzhledem k nedostatku odborných pracovníků v úředních orgánech.

Výhled

Porážka v místě původu usnadňuje proces porážky všem zúčastněným stranám: zvířata nejsou vystavena stresu před porážkou, zemědělci si zachovávají odpovědnost za blaho svých zvířat až do smrti, porážkový podnik nemá stres s manipulací se živými zvířaty v porážkovém provozu a spotřebitelé těží z produktu vysoké kvality masa, který splňuje jejich etické požadavky.

Tento postup se osvědčil a zkušenosti z praxe ukazují, že má další potenciál. Již nyní existuje řada kooperací a sdružení, která nabízejí, šíří a prosazují porážku v místě původu. Kromě potenciálně nových a pokrokových vědeckých poznatků se v příštích letech bude více prosazovat i ekonomický aspekt. Tento postup je zatím velmi úzce spjat s malým počtem porážek v podnicích s přímým prodejem. Nedávno začaly první menší jatka přecházet na tento systém a vznikají nová. Nyní vyvstávají následující otázky: Je možné dodávat hovězí maso z porážky v místě původu také do maloobchodu s potravinami? Může se tím porážka v místě původu dostat z pozice okrajové činnosti? Jaké označení je potřeba? Stačí regionální vlastní značky nebo je nutná certifikace? Odpovědi nám poskytne rostoucí vývoj porážky v podniku původu.

Rámeček I: Mobilní jednotka

Technické předpoklady pro povolení porážky v hospodářství původu [4]. Aby mohl být ME považován za "vhodný", musí splňovat následující minimální požadavky (v souladu s hesenskými pokyny):

- snadno se čistí a dezinfikuje,
- je nepropustný,

- během přepravy pevně uzavíratelný (např. plachtou nebo pevnou střechou),
- má dostatečně velkou dezinfikovatelnou vanu na zachycení zbytkové krve s vloženou mřížkou/roštem, aby zvíře během přepravy neleželo v krvi,
- velikost přepravního vozidla musí umožňovat hygienické skladování v souladu s počtem a druhem zvířat,
- Jednotka je určena pouze k přepravě jatečných těl.

Rámeček II: Rozsudek v Koblenci

Správní soud v Koblenci rozhodl ve prospěch zemědělského podniku (24.7.2013 (čj. 3 K 39/23.KO) [6]), který chtěl i nadále používat kulový odstřel na pastvinách pro své wagy a úřady mu to v důsledku nové právní situace zakázaly. Ve svém rozhodnutí ve prospěch farmy soud zdůraznil, že:

- že omezující požadavky na používání kulového odstřelu, jak jsou stanoveny v některých spolkových zemských pokynech a také v letáku TVT (od listopadu 2013), nejsou pro rozhodnutí komory závazné a nelze je odvodit z nařízení o porážce zvířat a jeho úředního odůvodnění;
- že skot žijící celoročně venku je třeba považovat za zvěř v chovech a že i pro něj je standardním postupem kulový odstřel;
- že obavy vznesené proti kulovému výstřelu (nízká přesnost, bezpečnostní důvody) musí být v případě skotu chovaného celoročně venku na druhém místě než obavy o dobré životní podmínky zvířat (tj. zabránění stresu z důvodu dobrých životních podmínek zvířat);
- že z nařízení EU o porážkách zvířat ani z německého nařízení o dobrých životních podmínkách zvířat nelze odvodit poměr pravidla a výjimky ve prospěch odstřelu kulí v zajetí v případě celoročně chovaného skotu venku a že "v případě celoročně chovaného skotu venku je třeba považovat odstřel kulí v zajetí za standardní postup";
- že povolení orgánu slouží pouze k ověření, zda jsou k dispozici odborné znalosti, zda je skot skutečně celoročně chován venku a zda má střelec potřebné střelecké schopnosti.

Rámeček III: „Porážka v blízkosti farmy v dialogu“

Projekt „Porážka v blízkosti farmy v dialogu“ Institutu hygieny potravin, Katedry hygieny masa, Univerzity v Lipsku (vedení projektu: Prof. Dr. Ahmad Hamedy a Dr. Philipp Rolzhäuser) zjišťuje stav mobilních porážek v celé zemi s cílem vědecky prozkoumat různé postupy těchto porážek s ohledem na welfare a hygienu zvířat. Vědecky shromážděné údaje budou didakticky zpracovány s cílem vytvořit školicí materiály

založené na současném stavu poznání. Cílem je umožnit praktické předávání znalostí zaměřené na cílovou skupinu formou e-learningového kurzu s výukovými filmy, příklady nejlepší praxe, praktickými pokyny a kontrolou úspěšnosti učení.

V rámci projektu bylo v období od ledna do prosince 2023 vědecky sledováno celkem 86 částečně mobilních porážek skotu v pěti provozech. Dva z těchto provozů prováděly porážku na pastvinách pomocí střelby ($n=35$), ostatní tři prováděly porážku na farmě pomocí omráčení omračovací pistolí ($n=51$). Kromě provozních údajů byly zdokumentovány také procesní postupy, včetně zúčastněných osob a časových intervalů. Kromě toho bylo chování jak porážkových zvířat, tak stáda zaznamenáno a analyzováno pomocí videozáznamu. Stejně tak byla provedena hodnocení účinnosti omráčení podle aktuálních standardů Poradenského a vzdělávacího institutu pro ochranu zvířat při přepravě a porážce – bsi Schwarzenbek z roku 2023. Hlavním předmětem zkoumání byl kortizol. Za tímto účelem byly z mrtvého jatečného zvířete odebrány vzorky krve, slin, výkalů a svalů. Kromě toho byly v jatkách odebrány vzorky pro bakteriologické vyšetření (BU) orgánů a svalů v souladu s obecným správním předpisem o hygieně potravin (AVV-LmH) a mikrobiologické vyšetření vnější strany jatečných těl a vnitřní strany břišní dutiny.

Předběžné výsledky této studie ukazují rozdíly v jednotlivých postupech porážky v provozovnách původu z hlediska ochrany zvířat. Skot omráčený a usmrcený na pastvině vykazoval významně ($p<0,0001$) nižší hodnoty kortizolu v séru a celkově méně parametrů naznačujících stres, jako je mlácení hlavou, mávání ocasem, úniky nebo pokusy o útěk než jeho druzi omráčení na farmě pomocí pistole na omračování. S ohledem na účinnost omráčení je třeba poznamenat, že u 35 zvířat, která byla omráčena a usmrcena výstřelem, došlo k dodatečnému omráčení. Naproti tomu u 11 z 51 zvířat omráčených výstřelem z pistole došlo k dodatečnému omráčení. U čtyř zvířat bylo dodatečné omráčení provedeno z bezpečnostních důvodů. V dalším případě došlo k dodatečnému omráčení z důvodu technické závady mobilní porážkové jednotky. Z výsledků lze vyvodit, že částečně mobilní porážky, zejména metoda střelbou, mohou přispět ke snížení stresu. Zásadně se ukazuje, že jak porážka na pastvině, tak omráčení pistolí na farmě jsou bezpečné metody částečně mobilní porážky, které jsou v souladu s dobrými životními podmínkami zvířat. Dosavadní vyšetření vnější strany jatečně upravených těl naznačuje nízkou mikrobiologickou kontaminaci, a to jak z hlediska počtu aerobních mesofilních bakterií, tak i počtu bakterií Enterobacteriaceae a E. coli. Kromě toho výsledky BU zpočátku nevykazují žádnou korelaci mezi opožděnou eviscerací (vykucháním) a nápadnými výsledky BU. Doba od krvácení do eviscerace byla v průměru jedna hodina a 38 minut. U aerobních mezofilních kadáverů byla průměrná hodnota 1,3 ng Epm na centimetr čtvereční Ecal jako indikátor zárodků kontaminace nebyla zjištěna u žádného vzorku, s výjimkou jednoho případu. Další konečné výsledky jsou v současné době vyhodnocovány.

Různé školicí materiály ve formě učebnic s příklady osvědčených postupů pro jednotlivé druhy zvířat, omračování, mobilní porážku a postupy jsou v přípravě.

Autorka: Carlin Kppler, Teratin a vědecká spolupracovnice Institutu pro hygienu potravin Univerzity Lepog, katedra Flyglene. Informace o financování: Projekt je součástí modelového projektu Mu Tierschutz v rámci federálního programu. Financování je zajištěno z prostředků Spolkového ministerstva pro výživu a zemědělství BME na základě rozhodnutí německého Spolkového sněmu. Per je Spolkový úřad pro zemědělství a výživu BLE F, značka 2820MOTE.

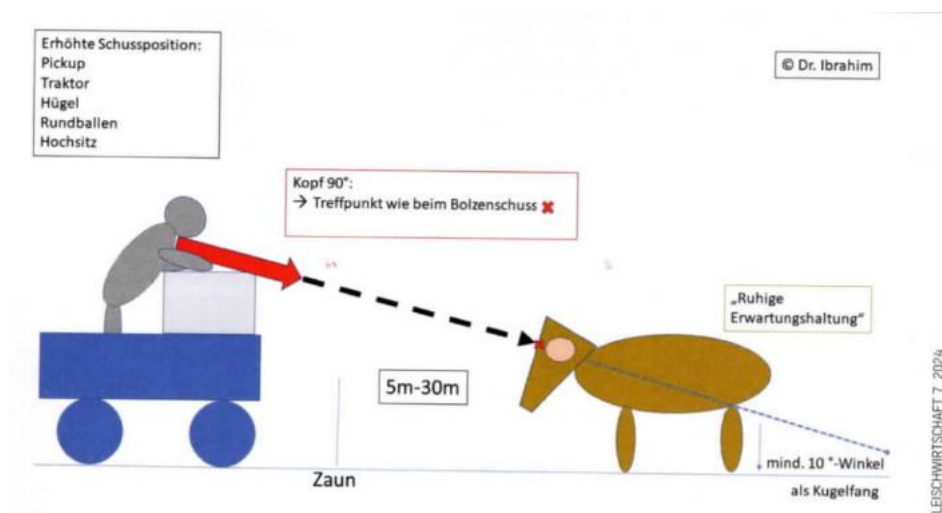
Obr. 1: Skot lze vykrvít venku a vleže. Foto: Dr. Veronika Ibrahim

Obr. 2: AFFL je toho názoru, že test vhodnosti mobilní jednotky je dostatečný a povolení EU k rozšíření není nutné. Foto: Lea Trampenau

Obr. 3: Skot upevněný na stojanu mobilní jednotky ve stáji po omráčení a vykrvení v zajetí. Foto: Lea Trampenau

Obr. 4: Střelba na pastvině musí být prováděna zkušenými střelci ze správné vzdálenosti a úhlu. Zdroj: Dr. Veronika Ibrahim

Zdroje

1. A. FINK-KESSLER, H.-J. MÜLLER, L. TRAMPE-NAU: Porážka na pastvinách a na farmách – jaká je současná situace? In: Fleischwirtschaft 10, 2020, s. 42-50.
2. Dříve jako omezení čitelná část (písmeno a) nové kapitoly Via uváděla, že povolení má být uděleno, pokud tím budou vyloučena rizika pro člověka a zvířata. Tento bod a) byl s novou úpravou k 9. květnu 2024 z nařízení Komise vypuštěn. Již neexistuje žádná výhrada úředního přezkumu.
3. AFFL je pracovní skupina Spolkové pracovní skupiny pro ochranu spotřebitelů, která sdružuje zástupce nejvyšších veterinárních orgánů jednotlivých spolkových zemí. Její

rozhodnutí nejsou závazná, mají doporučující charakter a mají usnadnit co nejjednodušší výklad právních předpisů na celostátní úrovni.

4. Hesenské ministerstvo zemědělství a životního prostředí (2024) Porážka v podniku původu. Stručné informace pro zemědělce, stav k 9. května 2024. V Hesensku stačí zkouška způsobilosti ME. Provádí ji centrálně vládní úřad v Kasselu. Viz také: Brožura Technické požadavky na/popis výkonu mobilních porážkových jednotek (ME), které se používají v různých postupech částečně mobilní porážky skotu. Pomocný materiál pro žadatele a podpůrné instituce. Öko- modell-Region Rhein-Main (vyd.), 2022. Stažení hesenského průvodce a dalších citovaných dokumentů: tier- schutz.hessen.de

5. TVT-Merkblatt Nr. 136 Kugelschuss auf der Weide als Betäubungs- und Tötungsverfahren zur Schlachtung von Rindern" (nová verze z dubna 2024). Veronika Ibrahim a Martin von Wenzlawowicz (2023): Střelba kulkou u skotu. Zkušenosti a doporučení pro provádění omráčení a usmrcení. In: RFL- Rundschau für Fleischhygiene und Lebensmittelüberwachung (75) č. 9/2023, strany 300-305.

7. IBRAHIM a WENZLAWOWICZ, a.a.0., str. 305

8. Viz rámeček III. Existují například také podporované projekty mobilního porážky koní od IFN Institut für Fortpflanzung landwirtschaftlicher Nutztie- re Schönau e.V. (Institut pro reprodukci hospodářských zvířat Schönau) a prasat od DLG Fachzentrum Landwirtschaft (Odborné centrum pro zemědělství DLG).

Autorky článku

Dr. agr. Andrea Fink-Keßler

Agrární vědkyně, Úřad pro agrární a regionální rozvoj v síti zemědělských výzkumníků, Kassel, partnerka LEAD v projektu EIP Extrawurst, předsedkyně představenstva Sdružení zemědělců zabývajících se řemeslnou zpracováním masa e.V.

Dr. med. vet. Veronika Ibrahim

Referentka v Hesenském ministerstvu zemědělství a životního prostředí, vinařství, lesnictví, myslivosti a vlasti.

Dipl. ing. agr. Lea Trampenau

Majitelka ISS – Innovative Schlachtsysteme. Poradenství, přednášky a semináře o mobilní porážce. Projekty, doprovod výzkumu a výroba / prodej mobilních jednotek (T-Trailer).

Adresa

Dr. Andrea Fink-Keßler (autorka korespondence: afk@biofleischhandwerk.de),
Büro für Agrar- und Regionalentwicklung (Úřad pro rozvoj zemědělství a regionů),
Tischbeinstr. 112, 34121 Kassel